

Suitable disaster victim identification in Thailand: response to the recent events, is it the suitable time to make a real deal?[§]

ระบบการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยในกรณีภัยพิบัติ : เมื่อภัยใกล้เข้ามา ถึงเวลาที่ต้องเอาจริงเอาจังกันแล้วหรือยัง?[§]

Nitikorn Poriswanish, M.D., LL.B.*

* Department of Forensic Medicine, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, Bangkok 10700, Thailand.

นิติกร โปริสวานิช, พ.บ., น.บ. †

†ภาควิชานิติเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพฯ 10700, ประเทศไทย.

Abstract

A disaster may cause mass fatalities and one of the most important processes to recover the situation is dead victim identification. To achieve the goal, good administration regarding suitable academic principles is widely known and well-established in many countries. Thailand's authorities-in-charge should build up the plan and make it a real deal urgently because many threatened disasters, with growing hits, are actually coming in the very soon future.

Keywords: DVI, Personal identification, Thailand

บทคัดย่อ

การจัดการภัยพิบัติมีส่วนที่สำคัญประการหนึ่งคือ การตรวจชันสูตรพลิกศพและการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลในกรณีที่มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก วิธีดำเนินการให้ลุล่วงไปจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการที่มีหลักวิชาการและมีประสิทธิภาพ บทความนี้ชี้ให้เห็นว่ามีวิธีการและหลักการเช่นว่านั้นอยู่เป็นหลักเป็นฐานซึ่งรับรู้กันอย่างกว้างขวางอยู่แล้ว หากแต่ยังขาดการจัดทำให้เป็นรูปธรรมขึ้นในประเทศไทย และถึงเวลาที่ต้องตื่นตัวขึ้นสำหรับอนาคตที่ประเทศไทยจะเผชิญต่ออุบัติเหตุภัยมากขึ้นอย่างแน่นอน

คำสำคัญ: การพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคล, ภัยพิบัติ, การตายหมู่

[§] Summary and adaptation from the author's own article in reference 1 and review of the others' articles.

ข้อความและปรับปรุงมาจากบทความของผู้เขียนเองที่ได้อ้างอิงไว้ในรายการที่ 1 และรวบรวมบททวนวรรณกรรมจากผู้เขียนท่านอื่นเพิ่มเติม

บทนำ

ในช่วงช่วงต้นปีนี้หรืออาจจะรวมไปถึงปีก่อนอันใกล้ไม่นานนัก ทั้งประเทศไทยและทั่วโลกต่างก็พบบทประสบกับภัยพิบัติทั้งจากธรรมชาติและน้ำมือมนุษย์มากขึ้น ที่เห็นได้เด่นชัดและส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างรุนแรงและมากมายกว้างขวางคือพิบัติภัยทางธรรมชาตินับตั้งแต่เหตุการณ์ธรณีพิบัติในภูมิภาคอุซาคเนย์เมื่อปลายปีพ.ศ. 2548 ต่อด้วยพายุเฮอริเคนคัทลีนาที่สหรัฐอเมริกา ธรณีพิบัติที่อเมริกา กลางคือเฮติ จนกระทั่งต้นปีนี้ได้เกิดธรณีพิบัติครั้งใหญ่ที่มหาสมุทรแปซิฟิกถึง 2 ครั้งใกล้เคียงกัน คือที่นิวซีแลนด์และญี่ปุ่น ไม่นับรวมเหตุการณ์ย่อยอีกมากมายอันท้ายที่สุดแล้ว ได้คร่าชีวิตพลโลกไปนับไม่ถ้วน

ความตายนั้นนอกจากจะก่อความสูญเสียที่น่าสลดหดหู่แล้ว ยังอาจจะก่อให้เกิดความปัญหาในทางคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และปัญหาในทางกฎหมายต่อปัจเจกบุคคล ที่สำคัญก็คือการตายที่ทำให้ร่างของผู้ตายเปลี่ยนรูปโฉมไปจนยากจะชี้ชัดว่าเป็นใคร ย่อมเป็นการลดทอนศักดิ์ศรีและสิทธิในตัวตนจนกว่าจะได้รับการพิสูจน์และบ่งชี้เอกลักษณ์ของบุคคลนั้น

เมื่อเกิดการตายเป็นจำนวนมาก (mass fatalities) วิธีพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลตามหลักการปกติสำหรับการตรวจพิสูจน์ในแต่ละศพนั้นก็จะมีปัญหาในเชิงของการดำเนินงานและบริหารจัดการให้เป็นไปโดยถูกต้องสอดคล้องต่อหลักวิชาการ มีประสิทธิภาพและรวดเร็วทันต่อความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้องและสังคม ดังนั้นจึงจะต้องจัดทำแผนงานรองรับอย่างเป็นระบบล่วงหน้า ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเตรียมความพร้อมของทรัพยากรส่วนต่างๆและความชำนาญของบุคลากรไว้เสมอ เมื่อภัยมาจะได้ดำเนินการได้โดยราบรื่นไม่มีข้อขัดข้อง

เมื่อใดภัยจึงเป็นเรื่องพิบัติ และศพมากเท่าใดจึงจะเรียกว่าเป็นการตายหมู่

คำว่า “ภัยพิบัติ (disaster)” หมายความว่า อันตรายร้ายแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียเป็นอย่างมากต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน โดยที่อาจจะมีสาเหตุมาจากภัยธรรมชาติ หรือภัยจากการกระทำของมนุษย์ ส่วน “การตายหมู่ (mass fatalities)” เป็นการตายผิดธรรมชาติที่ต้องมีการชันสูตรพลิกศพตามกฎหมายและตายเป็นจำนวนมากในคราวเดียวกันหรือเกือบจะพร้อมกัน ซึ่งจำนวนผู้เสียชีวิตที่นับว่ามากนั้น ในที่นี้เราพิจารณาให้โดยยึดหลักความจำเป็นที่ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระเบียบแบบแผนนั้น¹ อันที่จริงแล้วก็ไม่มีขอบเขตจำกัดความที่ชัดเจน แต่โดยทั่วไปจะถือว่า ถ้ามีศพจำนวนมากจนเกินขีดความสามารถปกติที่จะจัดการตามแบบแผนงานประจำให้เรียบร้อย² ตัวอย่างเช่น จำนวนผู้เสียชีวิตเพียง 8 หรือ 12 คน สำหรับบางที่บางแห่งก็ถือเป็นการตายหมู่ที่ต้องมีการจัดการตามแผนพิเศษแล้ว^{3,4}

วัตถุประสงค์ของการจัดการศพที่ตายหมู่ในภัยพิบัติ^{1,3,5}

หลักการจัดการต้องมองให้ถ่วงถ่วงรอบด้านหรือเป็นการบูรณาการ ซึ่งมีหลักอยู่หลายประการ ได้แก่

1. พิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลของศพหรือชิ้นส่วนของศพ ว่าผู้ตายเป็นใคร
2. หาร่องรอยพยาธิสภาพของการบาดเจ็บว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และนำไปสู่การตายได้อย่างไร
3. หาข้อมูลเกี่ยวกับการตายที่อาจนำไปสู่การอนุมานสาเหตุของภัยพิบัตินั้น
4. ประมาณเวลาและสถานที่ที่เริ่มต้นเกิดภัยพิบัติ
5. เก็บวัตถุพยานจากศพที่อาจเป็นเบาะแสในการสืบสวนสอบสวน เช่น สะเก็ดวัตถุระเบิด หัวกระสุน ปืน สารดินระเบิดที่ฝังตามร่างกายศพ หรือสารพิษในร่างกาย เป็นต้น
6. หาร่องรอยหรือเบาะแสของผู้กระทำความผิด เช่น ศพที่ระเบิดฆ่าตัวตาย อาจตรวจร่องรอยจนวนระบุศพนั้นได้และนำไปสู่เบาะแสในการสืบสวนสอบสวน
7. ใช้ข้อมูลเพื่อวางแผนป้องกันเหตุการณ์ในครั้งต่อไป

ในแต่ละเหตุการณ์อาจจะมีเป้าหมายหลักที่แตกต่างกัน เช่น ชั้นสูตรเพื่อหาสาเหตุการตายและการจำลองเหตุการณ์ (scene reconstruction) หรือสำหรับอนุมานต้นเหตุของภัยพิบัติ หรือในกรณีของภัยธรรมชาติที่ทำให้เกิดการประชาชนสูญหายล้มตายเป็นจำนวนมาก การชั้นสูตรศพอาจจะมีเป้าหมายหลักเพื่อการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคล

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไทยที่ต้องตื่นตัว

พงษ์รักษ์ ศรีบัณฑิตมงคล และกานดา วิชัยรัตน์⁶ ได้รวบรวมเหตุการณ์ภัยพิบัติที่ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมากในคราวเดียวกันและมีความจำเป็นต้องจัดการอย่างเป็นระบบที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วในประเทศไทยแต่ก็ยิ่งขาดแผนการจัดการโดยบูรณาการ เหตุการณ์ดังกล่าวมีตั้งแต่อุบัติเหตุทางอากาศยาน ซึ่งมีจำนวนครั้งมากที่สุดและมีความคาดหวังให้มีการจัดการที่เรียบร้อยตามมาตรฐานสากลมากที่สุดเพราะมีทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศรวมอยู่ด้วย อุบัติภัยดังกล่าวมีจำนวน 9 ครั้ง นับตั้งแต่พ.ศ. 2505-2550 มีจำนวนผู้เสียชีวิตเฉลี่ยต่อครั้งประมาณ 77 คน โดยมีจำนวนที่น้อยที่สุดคือ 26 คน และมีจำนวนมากที่สุดคือ 223 คน ผู้เขียนเห็นว่านับวันก็จะมีอากาศยานที่บรรทุกผู้โดยสารมากขึ้นและอาจจะมีแนวโน้มเกิดอุบัติเหตุจนทำให้มีผู้เสียชีวิตมากขึ้นได้อีก

เหตุภัยทางธรรมชาตินับได้ว่ามีผู้เสียชีวิตแต่ละครั้งมากที่สุดนับตั้งแต่ที่ได้มีบันทึกไว้นั่นเองคือพ.ศ. 2505-2549 จำนวน 7 ครั้ง มีจำนวนผู้เสียชีวิตเฉลี่ยต่อครั้งประมาณ 1,115 คน โดยมีจำนวนที่น้อยที่สุดคือ 23 คน และมีจำนวนมากที่สุดคือ 5,395 คน และอาจเป็นไปได้ว่าจะเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่รุนแรงและบ่อยครั้งขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงสมดุลของโลก

การตายจากพลังงานทางกายภาพและสารเคมีเช่น ไฟไหม้ครั้งใหญ่ สารเคมีรั่วไหลหรือเกิดระเบิดขึ้นอย่างรุนแรงนั้น ในรายงานรวบรวมไว้ 7 ครั้งตั้งแต่พ.ศ. 2533-2551 มีจำนวนผู้เสียชีวิตเฉลี่ยต่อครั้งประมาณ 106 คน โดยมีจำนวนที่น้อยที่สุดคือ 35 คน และมีจำนวนมากที่สุดคือ 233 คน และก็ยังมีเหตุการณ์ตึกถล่มครั้งใหญ่อีก 1 ครั้ง มีผู้เสียชีวิตจำนวน 124 คน เหตุการณ์ในกลุ่มนี้เกิดขึ้นโดยมีปัจจัยแปรไปตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การใช้ชีวิตและสังคมของผู้คน ซึ่งท้ายที่สุดแล้วก็อาจจะมีความถี่มากขึ้นก็ได้

เหตุการณ์ที่ได้กล่าวมานี้เกิดขึ้นในกรุงเทพฯและปริมณฑล 6 ครั้ง เกิดขึ้นในเมืองใหญ่เช่น เชียงใหม่ ภูเก็ต นครราชสีมา และเมืองพัทยาจำนวน 7 ครั้งโดยเกิดขึ้นที่จังหวัดภูเก็ตถึง 3 ครั้ง หากจะแยกตามภูมิภาคก็จะพบว่าเกิดขึ้นที่ภาคใต้ 10 ครั้งเป็นเหตุอากาศยานตกถึง 5 ครั้งและภัยธรรมชาติอีก 4 ครั้ง ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกิดขึ้น 2 ครั้งเฉพาะที่จังหวัดนครราชสีมาโดยไม่เคยเกิดจากภัยธรรมชาติเลย ส่วนภาคเหนือและภาคกลางตอนบนเกิดขึ้น 4 ครั้งเป็นภัยธรรมชาติถึง 3 ครั้ง และภาคกลางตอนล่างไม่รวมกรุงเทพฯและปริมณฑลเกิดขึ้น 1 ครั้งจากอากาศยานตก สำหรับกรุงเทพฯและปริมณฑลเกิดการตายหมู่ขึ้นโดยไม่มีสาเหตุมาจากภัยธรรมชาติเลย

ปัญหาที่พบจากเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้น

พงษ์รักษ์ ศรีบัณฑิตมงคล และกานดา วิชัยรัตน์^{6,7} ยังได้รวบรวมและวิเคราะห์ปัญหาจากเหตุการณ์ต่างๆที่ได้กล่าวมา ถึงความขัดข้องในการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลที่เกิดขึ้นในประเทศไทย โดยผู้เขียนบทความนี้ขอสรุปมาเป็นลำดับ ดังนี้

1. มีการดำเนินงานแบบงานประจำไม่สามารถปรับให้เข้ากับเหตุการณ์พิเศษเช่น ภัยพิบัติได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
2. แต่ละหน่วยงานที่รับผิดชอบต่างแยกส่วนของงานกันทำ ไม่มีลักษณะของการประสานระบบงานแบบบูรณาการ ทำให้เกิดความยุ่งยาก ลำช้าและก่อความไม่สะดวกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกับครอบครัวของผู้เสียชีวิต
3. เจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่มีความชำนาญหรือขาดการซักซ้อมทำให้เกิดความขลุกขลักต่อระบบงาน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการหรือมาตรฐานที่ควรจะเป็น และก่อให้เกิดการลดทอนประสิทธิภาพของผลงาน
4. ขาดการสนับสนุนทางทรัพยากรจากหน่วยงานของรัฐทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและที่ควรจะได้เกี่ยวข้องในกรณีพิเศษ

5. ขาดแผนงานที่จะทำให้เกิดการเตรียมการทั้งด้านทรัพยากร และความพร้อมความชำนาญของบุคลากร การบูรณาการการทำงานให้เกิดความชัดเจน
6. ขาดเครือข่ายความร่วมมือของผู้รับผิดชอบทุกภาคส่วนเช่น การระดมอาสาสมัคร การระดมกำลังฝ่ายวิชาการให้การสนับสนุนฝ่ายปฏิบัติ
7. ขาดระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการบังคับบัญชาในกรณีเหตุการณ์ที่ไม่ปกติ เพื่อให้เกิดความเด็ดขาดในการตัดสินใจ
8. ในภัยพิบัตีย่อมจะเกิดความเสี่ยงด้านความปลอดภัย ดังนั้นจะต้องมีระบบการจัดการเพื่อประเมินและรับมือกับอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นต่อตัวผู้ปฏิบัติงาน
9. นอกจากแผนงานการจัดการแล้ว มาตรฐานสำหรับการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลตามหลักวิชาการก็เป็นสิ่งจำเป็น ในแต่ละสถานการณ์ควรมีการประชุมตกลงในระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเกณฑ์ที่ใช้สำหรับตัดสินตามความเหมาะสม
10. การจัดการด้านประชาสัมพันธ์และการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆต่อญาติพี่น้องของผู้เสียชีวิต และสังคมในภาพรวมยังขาดหลักการ และระบบที่เหมาะสม ทำให้เกิดความไม่สะดวกจากบุคคลนอกระบบงาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงาน เช่น สถานที่รองรับญาติ ประชาชนและสื่อมวลชน หรือระบบการบริการแบบเบ็ดเสร็จในจุดเดียว (one-stop service) เป็นต้น

กฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

การตายหมู่ในภัยพิบัติถือเป็นการตายผิดธรรมชาติที่ต้องมีการชันสูตรพลิกศพ ซึ่งถือเป็นอำนาจหน้าที่จัดการของรัฐตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ นอกจากนี้ยังมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ภายในหน่วยงานบังคับบัญชาของผู้ปฏิบัติงาน รวมไปถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการในภัยพิบัติเป็นการเฉพาะฉบับอื่นๆด้วย บรรดา กฎหมายและกฎเกณฑ์เหล่านั้นที่สำคัญ ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายว่าด้วยการเดินอากาศ กฎหมายว่าด้วยการป้องกันภัยและบรรเทาสาธารณภัย และระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพ และอาจรวมถึงการใช้อำนาจและการจัดการตามกฎหมายที่ว่าด้วยการแพทย์ฉุกเฉิน เป็นต้น

การจัดกำลังคนในการชันสูตรพลิกศพกรณีการตายหมู่

เนื่องจากการชันสูตรพลิกศพตามกฎหมายไทยกำหนดให้พนักงานสอบสวนที่มีเขตอำนาจเป็นหลักในการดำเนินการร่วมกับแพทย์ ดังนั้นจึงได้มีระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพออกมาเพื่อกำหนดรายละเอียดของการปฏิบัติไว้ ในระเบียบฉบับปัจจุบันนี้⁸ กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลขึ้นมาเพื่อเข้ามาบริหารจัดการระบบ โดยที่สรุปหน้าที่สำคัญได้ 2 ประการ¹ คือ

1. ประเมินและจัดการแผนงานในการจัดการ รวมถึงให้คำแนะนำแก่ผู้ชันสูตรพลิกศพ
2. ประสานขอความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้ภารกิจการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลลุล่วง เช่น ขอความร่วมมือแพทย์นิติเวชจากที่ต่างๆ จัดการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศ จัดการตรวจทางห้องปฏิบัติการอื่นๆ และคอยดูแลความสะดวกรวดเร็วในด้านต่างๆ

สำหรับการชันสูตรพลิกศพจำเป็นต้องใช้แพทย์ปฏิบัติงานร่วมกับภาคส่วนอื่นเช่น เจ้าหน้าที่พิสูจน์หลักฐาน หน่วยบรรเทาสาธารณภัยทั้งของรัฐและอาสาสมัครเอกชน หน่วยงานปกครองต่างๆ รวมถึงหน่วยงานที่มีหน้าที่ตามกฎหมายเฉพาะในกรณีภัยพิบัติบางประการ ในกรณีของแพทย์นั้นมีส่วนที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลและการชันสูตรพลิกศพ สำหรับเรื่องชันสูตรพลิกศพ นอกจากจะต้องมีแพทย์ตามกรอบของกฎหมายแล้ว ยังอาจจะหาเครือข่ายความร่วมมือในการสนับสนุนทางวิชาการได้ ผู้เขียนอยากจะเสนอแนวทางไว้ว่าควรมีลำดับในการตามแพทย์มาเป็นเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ โดยขึ้นกับจำนวนศพและทรัพยากรที่มีอยู่ ลำดับที่ว่านั้นคือ แพทย์ในท้องที่ที่เกิดเหตุ แพทย์นิติเวชจากสถาบันทางนิติเวชศาสตร์ในภูมิภาคนั้น แพทย์นิติเวชจากสถาบันนิติเวชวิทยา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และแพทย์นิติเวชจากสถาบันทางนิติเวชศาสตร์อื่นในประเทศ โดยมีการประสานงานผ่านหน่วยงาน องค์กรหรือสมาคมวิชาชีพ เช่น สมาคมแพทย์นิติเวชแห่งประเทศไทย ราชวิทยาลัยพยาธิแห่งประเทศไทย แพทยสภา คณะแพทยศาสตร์ต่างๆ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงยุติธรรม และกรมแพทย์ของเหล่าทัพต่างๆ เป็นต้น

ข้อควรคำนึงถึงคือ งานตรวจศพเช่นนี้อาจจะต้องใช้เวลาดำเนินการเป็นเวลานาน แพทย์นิติเวชผู้รับผิดชอบย่อมจะเหนื่อยล้าประกอบกับต้องมีหน้าที่การงานประจำที่ต้องรับผิดชอบ เพราะฉะนั้นผู้รับผิดชอบควรเตรียมบุคลากรต่างๆ เป็นหลายๆผลัดเพื่อเข้ามาสลับสับเปลี่ยนหน้าที่ตามระยะเวลาที่เหมาะสม⁵ และเนื่องจากสภาพของงานค่อนข้างยุ่งยาก และสลับซับซ้อนในแง่ของการเตรียม ประสานงานและแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า และที่สำคัญคือต้องแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงและมีประสิทธิภาพตามหลักวิชา ดังนั้นทางคณะกรรมการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลฯจึงสมควรแต่งตั้งแพทย์นิติเวชอาวุโสเป็นผู้อำนวยการและเป็นที่ปรึกษาในกระบวนการชันสูตรพลิกศพ⁹ (supervising forensic physician)

หลักการในการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลทางนิติเวชศาสตร์

การพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลเป็นการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกันโดยมีหลักว่า เอกลักษณ์ของผู้สูญหายที่มีไว้ก่อนเสียชีวิต (Ante Mortem, AM) ต้องเข้ากันได้กับเอกลักษณ์ของศพที่ตรวจ (Post Mortem, PM)^{3,10} อย่างมีเหตุผลที่ยอมรับได้ หรือโดยปราศจากข้อสงสัยในทางวิทยาศาสตร์ แบ่งได้ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

1. Positive identification คือ ได้รับการยืนยันความเข้ากันได้ของข้อมูล AM และ PM อย่างแน่นอนในทางวิทยาศาสตร์ (the best scientific evidence) ได้แก่ การเปรียบเทียบลายพิมพ์นิ้วมือ (fingerprints) การเปรียบเทียบเอกลักษณ์ทางทันตกรรม (dental profile) และการตรวจลักษณะทางพันธุกรรม (genetic markers)
2. Presumptive identification คือ การพิสูจน์ที่ไม่อาจยืนยันได้ด้วยเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ทั้งหมด เพียงแต่นำหน้าที่ยอมรับหรือเชื่อได้ว่าน่าจะใช้คนๆ นั้น เพราะไม่สามารถหาหลักฐานที่ดีกว่ามาได้แน่ชัด อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า หรือเป็นหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่ไม่สมบูรณ์ (nearly the best scientific evidence) เราจะอาศัยการตรวจข่าวของติดตัว (circumstantial evidence หรือ personal effects) และการตรวจร่างกาย (physical evidence หรือ physical effects) อันได้แก่ การตรวจร่างกายภายนอก (external examination) เพื่อดูตำหนิ รอยสักหรือลักษณะพิเศษของอวัยวะภายนอกในร่างกาย และการตรวจภายในร่างกาย (internal examination) เพื่อหาลักษณะทางพยาธิวิทยา หรือลักษณะพิเศษของอวัยวะภายใน (medical evidence) นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการตรวจทางมานุษยวิทยากายวิภาค (physical anthropology) และการตรวจทางรังสีวิทยา (radiology) ด้วย

ระดับการตรวจพิสูจน์ในรายงาน แบ่งได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. Possible เป็นระดับที่ต่ำสุดที่เชื่อว่าศพนั้นอาจจะตรงกับผู้สูญหาย ระดับนี้อาศัยข้อมูล presumptive identification ที่เข้ากันได้ทุกประการแต่ไม่มีลักษณะพิเศษ (peculiarities) เช่น แผลเป็นหรือรอยสัก เป็นต้น สำหรับข้อมูล positive identification ก็อาจไม่ครบถ้วน เพียงแต่เข้ากันได้อย่างไม่ขัดแย้งแต่ยังไม่ถึงกับยืนยันได้ในทางสถิติ และยังไม่มียืนยันอื่นมาหักล้างเท่านั้น เช่นอาศัยการดูลักษณะหน้าตา (visual recognition) เป็นต้น
2. Probable เชื่อว่าศพนั้นน่าจะตรงกับข้อมูลของผู้สูญหาย โดยอาศัยข้อมูล presumptive identification ที่เข้ากันได้ทุกประการและยังมีลักษณะพิเศษ (peculiarities) หลายประการที่เข้ากันได้อีก เช่น มีรอยสักตรงกันหลายแห่งหรือมีแผลเป็นและการรักษาทางการแพทย์ที่ตรงกันหลายแห่ง หรือข้อมูล positive identification ที่ไม่สมบูรณ์แต่ก็เข้ากันได้ โดยที่ระดับการยืนยันทางวิชาการยังไม่สูงมากพอ และต้องไม่มีข้อมูลอื่นมาหักล้างได้อีกด้วย
3. Established หรือ Highly probable เป็นระดับสูงที่สุดที่แน่ใจว่าศพนั้นตรงกับข้อมูลของผู้สูญหาย โดยมีข้อมูล positive identification ที่ครบถ้วนสมบูรณ์และมีความน่าเชื่อถือในทางวิชาการสูงที่สุด โดยปราศจากข้อหักล้างอื่นใด

อย่างไรก็ตามเราจะยึดเอาระดับความน่าเชื่อถือเพียงไร คงต้องดูเหตุผลความจำเป็น รวมทั้งสภาพการณ์หลายๆอย่างประกอบกันด้วย เช่น ภัยพิบัติในวงจำกัด (close disaster) ซึ่งจำนวนผู้สูญหายไม่มาก ทราบชื่อและข้อมูลมากพอและแน่นอน โดยที่ศพก็ไม่มีการถูกทำลายสภาพมากนัก หรือมีลักษณะพื้นฐานที่คัดแยกออกจากกันได้ง่ายเช่น เด็กเล็ก บางครั้งอาจจะใช้ข้อมูลเพียงระดับ possible ก็น่าจะเพียงพอสำหรับการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลให้เกิดความรวดเร็ว

แนวทางการจัดการ

การจัดการต้องครอบคลุมไปถึงด้านกำลังคน อุปกรณ์ และสถานที่ โดยแบ่งตามสถานที่ปฏิบัติงาน ออกได้เป็น 3 ส่วน คือ สถานที่พบศพ สถานที่ตรวจชันสูตรศพ และสถานที่บริหารงานหรือศูนย์ข้อมูล ดังนี้

1. สถานที่พบศพ จัดกำลังคนออกเป็นชุดสำหรับรับผิดชอบในขอบเขตหนึ่งๆ ซึ่งสถานที่พบศพอาจจะมีชุดรับผิดชอบหลายชุดได้
2. สถานที่ตรวจชันสูตรศพ (mortuary) มีกำลังคนเป็นหลายแผนก เช่น ผู้จัดการหรือหัวหน้าสถานที่ตรวจศพ ซึ่งอาจจะเป็นแพทย์ผู้อำนวยการชันสูตร, เจ้าหน้าที่จัดการด้าน การรับ เคลื่อนย้ายและจัดเก็บศพ, ชุดตรวจชันสูตรศพ, หน่วยธุรการ, หน่วยประชาสัมพันธ์และบริการข้อมูล, หน่วยพัสดุ, หน่วยบริการจัดหาอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค และจัดการด้านความสะอาด และความเป็นระเบียบของสถานที่, หน่วยพาหนะและขนส่ง และหน่วยปฐมพยาบาล เป็นต้น
3. สถานที่บริหารงานหรือศูนย์ข้อมูล มีคณะกรรมการจัดการเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกับเจ้าหน้าที่ด้านการจัดการสารสนเทศ

สำหรับสถานที่ตรวจชันสูตรศพ (mortuary) ควรจัดแบ่งเป็น 3 ส่วนงาน คือ

1. ส่วนหน้า เป็นส่วนที่ต้องรับรองกับบุคคลภายนอก เช่น ญาติมิตรของผู้สูญหาย หรือผู้สื่อข่าว เป็นต้น ทำหน้าที่หลายประการรวมถึงจุดให้บริการครอบครัวของผู้เสียชีวิตแบบ one-stop service
2. ส่วนปฏิบัติงาน เป็นส่วนหวงห้ามไว้เฉพาะผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องและมีการรักษาความปลอดภัยที่เข้มงวด เช่น งานธุรการ, ห้องประชุมและห้องรับรอง, พื้นที่รับศพและจำหน่ายศพ, พื้นที่เก็บรักษาศพซึ่งต้องกว้างขวางพอสำหรับการขนส่ง, พื้นที่พักรับศพที่รอตรวจและตรวจเสร็จสิ้นแล้ว และอาคารตรวจศพ (morgue) ที่ควรจะเป็นพื้นที่ที่จัดไว้เป็นแถวลักษณะเป็นสายปฏิบัติงานต่อเนื่องกันไปได้ เป็นต้น
3. ส่วนสนับสนุน เป็นส่วนที่รองรับการพักผ่อนของผู้ปฏิบัติงาน

การจัดทำแผนปฏิบัติงาน

ประกอบไปด้วยวิธีการประเมินขอบข่ายและการเตรียมการก่อนการปฏิบัติจริง, การปฏิบัติการค้นหาและจัดการศพ ฌ ที่เกิดเหตุ, การจัดการตรวจศพและจัดเตรียมสถานที่ตรวจชันสูตรศพ, การจัดการเกี่ยวกับญาติของผู้สูญหาย, การรับศพ การเก็บศพ การเตรียมศพก่อนตรวจ และการจำหน่ายศพ, การจัดทำเอกสารและจัดการข้อมูล และการประชาสัมพันธ์

ประเด็นที่สำคัญในการประเมินสถานการณ์

การประเมินสถานการณ์ถือเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการดำเนินการให้ลุ่่วงไปตามแผนงาน ประกอบไปด้วยประเด็นที่สำคัญ ได้แก่

1. จำนวนผู้เสียชีวิตมีประมาณเท่าใด
2. สภาพศพส่วนใหญ่เป็นอย่างไร
3. ลักษณะการกักศพยากหรือง่ายอย่างไร ต้องใช้บุคลากรหรือเครื่องมืออื่นใดหรือไม่ อย่างไร
4. พื้นที่เกิดเหตุอยู่ที่ใด สภาพเปิดหรือปิด มีอันตรายหรืออุปสรรคอย่างไร
5. การคมนาคมขนส่งจากที่เกิดเหตุมายังสถานที่ตรวจศพเป็นอย่างไร ต้องมีการเก็บรักษาศพไว้ก่อนหรือไม่
6. ประมาณกำลังคน อุปกรณ์และเอกสารสำหรับใช้ในที่เกิดเหตุให้พอเหมาะสม และต้องมีการกันสำรองไว้เท่าไร

โดยที่หลังจากเก็บข้อมูลและประเมินสถานการณ์แล้ว ต้องวางแผนงานจัดเตรียมการให้พร้อมภายในเวลา 8-12 ชั่วโมง และควรเริ่มทำงานได้ทันทีภายใน 12 ชั่วโมงหลังเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัตินั้นขึ้น

ประเด็นที่สำคัญในการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคล

1. ต้องมีการระบุรหัสของศพ ชิ้นส่วนของศพ หรือทรัพย์สินให้สอดคล้องกับพิกัด หรือสถานที่พบศพ
2. ต้องมีระบบการติดฉลากรหัสดังกล่าวให้แน่นอนและมีกระบวนการ chain of custody ในการบันทึกขนส่ง การเก็บรักษา การตรวจพิสูจน์ ตลอดจนจนถึงการส่งมอบ
3. ต้องมีวิธีการเก็บรักษาสภาพของศพ ชิ้นส่วนของศพ ทรัพย์สิน หรือสิ่งส่งตรวจให้มีมาตรฐาน เพื่อมิให้เสื่อมสภาพ
4. ต้องมีวิธีการตรวจพิสูจน์เป็นไปตามหลักวิชาและมีมาตรฐานยอมรับได้ตามสภาพการณ์ที่เหมาะสม
5. ต้องมีการจัดทำเอกสารและการจัดการข้อมูลและสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยต้องมีแผนงานรองรับรวมถึงมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นแกนหลักสำคัญ จากคำแนะนำขององค์การตำรวจสากล¹⁰ ได้แนะนำให้ชาติสมาชิกมีหน่วยงาน DVI ขึ้นถาวร เพื่อให้เกิดความพร้อมและความชำนาญอยู่ตลอดเวลา ในยามสงบ หน่วยงานนี้มีหน้าที่จัดทำแผน ชักซ้อมและฝึกอบรม เตรียมและจัดหาบุคลากร สัมภาษณ์พยานกร และปรับปรุงข้อมูลการประสานงานให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ยังต้องจัดการศูนย์ข้อมูลให้มีความชำนาญและมีประสิทธิภาพรองรับงานในภาวะฉุกเฉิน ซึ่งการจัดการในยามสงบให้พร้อมคือ การจัดการข้อมูลของบุคคลสูญหาย จึงควรจัดทำศูนย์บุคคลสูญหายให้เกิดขึ้นอย่างมีเอกภาพ มีประสิทธิภาพ เพื่อให้จำนวนศพไร้ญาติมีจำนวนลดลง เป็นประโยชน์ในทางกฎหมายหลายด้านแก่ญาติของผู้สูญหาย รวมถึงทำหน้าที่เตรียมความพร้อมรองรับสถานการณ์ภัยพิบัติหมู่ เมื่อได้มีการจัดเตรียมลักษณะดังกล่าวและได้ชักซ้อมตรวจตราความพร้อมเป็นนิจแล้ว เชื่อได้ว่าเราจะสามารถรับมือกับภัยพิบัติได้ดีตามสมควร

เอกสารอ้างอิง

1. นิติกร ภิริสวานิชย์. บทที่ 2. ใน: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และองค์การอนามัยโลก, บรรณาธิการ. “แนวทางปฏิบัติทางนิติวิทยาศาสตร์ในการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคล กรณีเหตุภัยพิบัติในประเทศไทย: National guideline of forensic science services for disaster victim identification in Thailand”. พิมพ์ครั้งที่ 1, จำไทยเพรส: กรุงเทพฯ. 2549.
2. Office of The Chief Medical Examiner Oklahoma City. Mass Fatalities Plan. Oklahoma, 1996.
3. Wagner GN, Froede RC. Medicolegal investigation of mass disasters, In: Spitz WU, editor. Medicolegal Investigation of Death, 3rd ed., Charles C. Thomas Publisher, 1993.
4. Rutherford W, De Boer J. The Definition and Classification of Disaster, Injury, 1983;15: 10-12.
5. Knight B, Saukko P. Forensic Pathology, 3rd ed., Arnold Publisher, 2004.
6. พงษ์รักษ์ ศรีบัณฑิตมงคล, กานดา วิชัยรัตน์. บทที่ 3 การบริหารจัดการศพจำนวนมากจากภัยพิบัติ. ใน: คณะกรรมการฝึกอบรมและสอบเพื่อความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพเวชกรรม สาขานิติเวชศาสตร์วาระ 2549-2550 ราชวิทยาลัยพยาธิแพทย์แห่งประเทศไทย, บรรณาธิการ. แนวทางในการปฏิบัติทางนิติเวชศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ สำนักพิมพ์และปีที่พิมพ์.
7. พงษ์รักษ์ ศรีบัณฑิตมงคล, กานดา วิชัยรัตน์. ถอดบทเรียน การบริหารจัดการผู้เสียชีวิตกรณีเหตุการณ์ซานติก้า. วารสารสมาคมแพทย์นิติเวชแห่งประเทศไทย. 2552;3(1):57-69.
8. ระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพ (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2543 บทที่ 3 การพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลกรณีวินาศภัย
9. Royal College of Pathologists. Deaths in Major Disaster-The Pathologist's Role, 2nd ed., London, 2000. Available from: <http://www.rcpath.org> .
10. Interpol. Disaster Victim Identification Guide. Online publishing, 2005. Available from: <http://www.interpol.int/Public/DisasterVictim/guide/default.asp> .